

Agroecologia i projectes socials alternatius a Portugal

Els alumnes del Cicle Formatiu Producció Agroecològica de l'Escola Agrària de Manresa, amb dues professores, vam passar a finals d'octubre un parell de dies al sud de Portugal. Abans, però, havíem passat una tarda per les terres del Jabugo, a la Sierra de Aracena y Picos de Aroche, al nord de la província de Huelva, que forma part de la Reserva de la Biosfera Dehesas de Sierra Morena. A les regions portugueses de l'Alentejo i l'Algarve, vam visitar tres finques per a conèixer projectes socials i productius alternatius.

TEXT I IMATGES: GLÒRIA COLOM, PROFESSORA DE L'ESCOLA AGRÀRIA DE MANRESA.

Olhar Feliz¹

Pocs llocs creats directament pels humans s'assemblen més a la idea del paradís terrenal que el Lugar de l'Olhar Feliz. També és, potser, el que, de tots el projectes de bosc comestible que he visitat, més encaixaria amb la definició utòpica de bosc comestible.

El Lugar de l'Olhar Feliz, al municipi Cercal do Alentejo, és un jardí botànic comestible privat, al voltant d'una luxosa casa estil colonial de nova edificació. Disposa de centenars de varietats locals i exòtiques de cítrics, magraners, garrofers, plantes crasses, aromàtiques i medicinals. Tota aquesta impressionant biodiversitat no s'agrupa a l'atzar sinó de manera racional, organitzada en diferents jardins temàtics que podrien ser una font inesgotable de coneixement i pràctica per a estudiants de jardineria (jardí de plantes crasses, jardí persa, jardí japonès, jardí blau, jardí de flors comestibles, etc.).

Tot està absolutament calculat. Les pèrgoles

tenen bigues que no són perfectament paral·lelepèdiques, per compensar l'efecte òptic que les faria veure còncaues. Les proporcions dels graons de les escales estan pensats per a la màxima ergonomia i comoditat. L'alçada dels murs del jardí persa no tenen les mides estàndards, sinó que es rebaixen fins al punt just que permeti seguir gaudint de les vistes a l'horitzó. Al jardí dissenyat per passejar de nit, els arbres tipus xiprer estan pensats per no tapar la llum de la lluna, ja que és aquesta llum la que fa destacar les flors blanques i oloroses pròpies del jardí.

Tot aquest disseny mil·limètric es deu probablement a que un dels seus propietaris, el Jean-Claude, és un matemàtic francès. Ell i la seva dona canadenc, l'Ann Kenny, ja estan retirats i inverteixen la jubilació i els estalvis en la seva passió per la botànica i les varietats comestibles de certes espècies o famílies. La seva passió traspua en totes les explicacions i en els tastos de diverses fruites exòtiques o locals que et fan compartir al llarg de la visita.

1. <http://olharfeliz.typepad.com/home/>

01. El Jean-Claude explicant detalls de plantes al jardí de cactus i plantes crasses. Es pot veure la coberta mineral feta d'una capa important de grava.

L'Ann i el Jean-Claude van iniciar el projecte des de zero ara farà uns 11 anys, un projecte que inclou tant la casa com els impressionants jardins que l'envolten.

“El projecte té un objectiu afegit, que és ajudar a desenvolupar la regió de l'Alentejo, molt despoblada i amb poc dinamisme.”

L'objectiu és el propi gaudi de la seva passió per la botànica en general, i en particular la botànica agrícola. Però el projecte té un objectiu afegit, que és ajudar a desenvolupar la regió de l'Alentejo, molt despoblada i amb poc dinamisme. Consisteix en provar l'adaptació i/o la idoneïtat de certs cultius exòtics a la regió, per tal que puguin ser un punt de partida per a futurs projectes productius alternatius als tradicionals.

Expliquen l'Ann i el Jean-Claude que no fan producció ecològica tot i no emprar fitosanitaris de síntesi ni herbicides. La raó és que fan servir fertirrigació, per la lògica del control exacte de la nutrició de les plantes. El sòl el tenen amb el reg de degoteig perfectament sectoritzat segons les necessitats de cada grup de plantes; un plàstic recobreix tota la superfície, i per sobre hi ha un gruix considerable de coberta de grava. Sembla que aquesta important capa de mulching mineral, juntament amb el plàstic, permet l'adaptació al clima de l'Alentejo d'espècies i varietats més pròpies de llocs tropicals o més càlids.

De varietats de magraners diuen que en tenen poques (més de 200), ja que són originàries de zones on actualment hi ha molts conflictes, com ara l'Iran, l'Iraq, l'Afganistan, etc. Per a les varie-

tats de cítrics no tenen tants problemes d'abastament, ja que moltes d'elles vénen de l'orient llunyà, per la qual cosa el nombre de varietats s'enfila fins a més de 400.

Formen part d'una associació de projectes similars de zones climàtiques mediterrànies, com Califòrnia, Àfrica del Sud, etc. Ells fan alguns articles per a les entitats homòlogues californianes i els californians els fan arribar varietats i espècies que poden plantar per a ampliar el seu projecte.

Tamera²

Tamera és un experiment social alternatiu on conviuen més de dues-centes persones amb l'objectiu de treballar per la pau al món pel camí del canvi personal, la millora de les relacions interpersonals a través de l'amor lliure, i la intermediació.

Ens rep Laure Luciani, després d'uns quants tords pels voltants a la recerca del bon trencall que ens porti fins a Tamera. La Laure és una dona francesa jove amb avantpassats catalans que van emigrar durant la Guerra Civil. Explica que porta 7 anys a Tamera i és l'encarregada de fer-nos la primera part de l'explicació, ja que parla un molt bon castellà amb tocs sud-americans.

Entremig de la seva explicació, dinem en una gran sala coberta però sense tancaments laterals. El menjar vegà és boníssim, cuinat per persones que estan fent pràctiques a Tamera. Tanmateix, l'origen dels aliments no són les 132 hectàrees de la propietat, ja que no es dediquen a cultivar la terra (més enllà d'algun petit hort d'autoconsum) ni tampoc no tenen producció animal.

Fa una quarantena d'anys que la comunitat va iniciar el seu projecte a Alemanya (el 1978), i en fa una vintena (el 1995) que varen establir-se també al sud de Portugal, a l'Alentejo, en la cerca d'un clima més agradable.

La comunitat participa en processos de mediació de conflictes i també fa formació sobre temes diversos i sobretot sobre cultura de la pau. Una de les idees claus de la filosofia de la comunitat és que no hi pot haver pau a la Terra mentre hi hagi guerra en l'amor.

Per tal de formar part de la comunitat, cal fer diverses estades de prova a Tamera, més o menys llargues. D'aquesta manera la persona es posa a prova a si mateixa i la comunitat veu la idoneïtat de l'entrada del nou membre. Durant les estades de prova les persones paguen un preu important a la comunitat. Justifiquen això pel fet que la comunitat no rep cap tipus d'ajut públic i que així s'ajuda a la seva sostenibilitat econòmica. No sé si pot ser per l'alt cost de les estades de prova que hi ha poques persones del sud d'Europa a la comunitat. Concretament, només una portuguesa i una espanyola que ens fa de traductora del Ian, l'expert en gestió d'aigua que ens presenta la segona part de la visita. La majoria de membres de la comunitat són alemanys, i per això la llengua vehicular de l'escola pròpia va començar essent l'alemany, després va

2. <https://www.tamera.org/project-groups/autonomy-ecology/>

02. Mans de Buda, una de les més de 400 varietats de cítrics de la col·lecció.

ser l'anglès i actualment és el portuguès.

Preguntat sobre les activitats professionals i els ingressos, el Ian ens explica que la gran majoria de persones de la comunitat realitza feines professionals fora de Tamera.

Alguns dels seus membres han creat una consultoria sobre gestió sostenible de l'aigua en permacultura i realitzen projectes en diversos països, de la mà de la gestió holística, les línies claus, etc.

Les idees prioritàries per gestionar l'aigua de pluja són frenar, dispersar i infiltrar. Procuren que l'aigua de la pluja corri el mínim possible superficialment per evitar que agafi força i erosioni el sòl. Això ho fan amb diverses estratègies que pretenen frenar la seva força, evitar que es concentri dispersant-la. D'aquesta manera donen molta més oportunitat a l'aigua per a infiltrar-se.

Una de les infraestructures que permeten frenar, potser dispersar i sobretot infiltrar l'aigua són el que en anglès s'anomena "swales" i que potser en català podríem anomenar rases d'infiltració. A Tamera en tenen algunes, amb la vegetació aigües avall del pendent sense implantar encara. Es busquen línies que segueixin la corba de nivell i amb una excavadora s'hi fa una rasa; la terra sobrerera es posa aigües avall per tal de fer un petit dic a l'aigua que s'escorre. Frenen menys l'aigua que les terrasses, però tenen un impacte paisatgístic menor i un cost d'implantació molt inferior.

A la part fonda de la vall que ocupa Tamera hi ha un llac enorme construït pels fundadors de la comunitat. El van fer excavant les fondalades fins a fer aflorar la capa freàtica i posant la terra estreta aigües avall formant un dic. El llac no està impermeabilitzat però conserva aigua tot l'any. Amb tot, el Ian creu que no va ser la millor decisió de gestió de l'aigua que es va

“Les idees prioritàries per gestionar l'aigua de la pluja són frenar, dispersar i infiltrar. Procuren que corri el mínim possible superficialment per evitar que agafi força i erosioni el sòl.”

prendre, i que si fos ara haurien mirat de fer els reservoris d'aigua més amunt a la muntanya, per evitar perdre cota i haver de bombar més per abastir-se. L'aigua potable la treuen d'un pou i, preguntats sobre per què no aprofiten directament l'aigua de les teulades, expliquen que l'aigua de pluja és com un nadó que necessita créixer i madurar passant per la terra abans que els humans la puguem consumir.

Quinta Vale da Lama³

La Quinta Vale da Lama, prop de la ciutat de Lagos a l'Algarve, és un projecte d'ecoturisme sostenible amb una gestió holística de l'aigua.

Ens reben la Nita Barroca i el Georgios, un jove grec que ens fa la visita en català ja que està casat amb una catalana i ha viscut quasi una dècada a la Garrotxa. Ell i la seva dona fa pocs anys que han estat contractats pel projecte Vale da Lama.

La Nita Barroca, propietària de la finca, és una educadora social casada amb Walt Ludwick, un empresari americà amant de la permacultura però amb poca experiència pràctica. Van instal·lar el seu projecte en aquesta finca de 43 hectàrees l'any 2005.

Inicialment varen tirar endavant els allotjaments d'ecoturisme (Casa Vale da Lama

3. <http://www.valedalama.net/>

03. Explicació a Tamera sobre la construcció del llac no impermeabilitzat, que es pot veure al fons. Excavació fins a la capa freàtica i creació d'un dic.

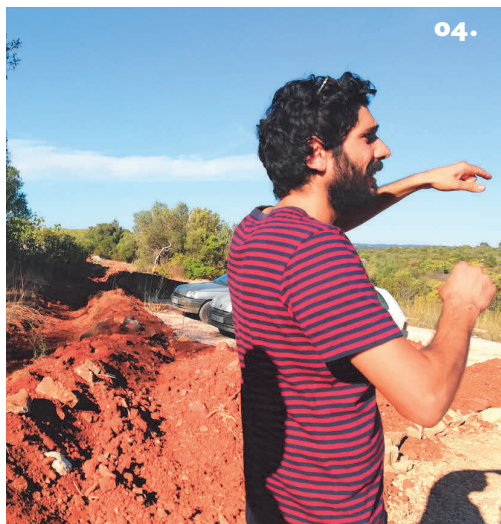
EcoResort), amb molt de gust estètic i no apertes per a tots els públics. El projecte té també una associació sense afany de lucre que es dedica a temes d'educació ambiental per a escoles i grups, anomenada PND Project New Discoveries. Al moment de la visita hi havia una escola veient un petit ramat d'ovelles i el procés de transformació i aprofitament de la llana.

Les edificacions de la finca, tant la casa dels propietaris com les oficines, estan fetes amb bioconstrucció amb tàpia. A diversos punts de la finca hi ha vàters secs que utilitzen tècniques constructives diverses. Les aigües grises es depuren de manera natural amb filtres horitzontals de grava. Els habitatges d'ecoturisme, en canvi, usen basses de llacunatge per a la depuració de les aigües.

Prop d'una antiga sinia hi ha una petita plantació de cítrics i també un bosc comestible que deu tenir uns 4 o 5 anys. Volen ampliar la producció, recuperant la producció d'horta a mitja escala, no només per a autoconsum.

Altres projectes

Fora d'aquests projectes, les regions rurals del sud de Portugal semblen força despoblades i ben poc dedicades a la producció agrícola. Destaca la producció de suro. Curiosament –o no– els tres projectes visitats són plens de persones no portugueses. Potser cal més obertura d'aquests projectes envers el país que els acull, per tal que puguin funcionar com una taca d'oli de les bones pràctiques que totes subscriuen.

05. Rasa d'infiltració ("swale") a Valle da Lama, que segueix la corba de nivell i està feta per frenar i dispersar l'aigua de pluja. D'aquesta manera s'evita l'erosió i la desertificació i s'augmenta la infiltració. Un cop traçada la corba de nivell i feta la rasa, cal posar plantes al petit talús que queda pendent avall.

06. Habitatges d'ecoturisme a la Quinta Vale da Lama

07. Sistema de depuració d'aigües residuals amb basses (també anomenat llacunatge o llit lliure) a la zona d'ecoturisme de la Quinta Vale da Lama. A la primera bassa es poden veure els nenúfars, el papir i alguns joncs.

